

A másik én

Életed egyik legfontosabb döntése volt, amikor elhatároztad, hogy megkeresed a szüleidet. Anyai nagyanyád, aki felnevelt, aggódva mondta: – Felnőtt vagy, fiam, tedd, amit jónak látsz. De sajnálom, hogy nem hiszel nekem, nem hiszed el, hogy a múlt bizonyos szeletei megismerhetetlenek. A suttogások, sejtések bizonyosságot nem jelenthetnek soha. Értem persze, hogy nyugtalan a lelked, s tisztelem az elszántságodat is. Ám ne feledd, az egy olyan rendszer volt, amelyben nem volt fontos az emberi élet. Volt, akiknek el sem kellett számolniuk vele. Anyád pedig keményfejű volt, a mi lányunk. Hisz látod, a nagyapád is hogy végezte, pedig mennyiszert kértem őt, ha dohog is, legalább csendben tegye. Apád pedig – hajjaj, méltó társa volt anyádnak!

Hálás voltál neki a nyíltságáért, s főleg azért, hogy felnevelt. Boldog voltál, hogy ilyen lélekben gazdag ember a nagyanyád, akire tisztelettel nézhetsz fel. Szívesen maradtál volna vele továbbra is, de nem bírtad elviselni a bizonytalanságot, ami akkor zuhant közétek, amikor a szüleidről kérdezted őt. – Fiam, hidd el, nem tudom. Nem mondtak nekünk semmit, csak elhurcolták a nagyapádat. Aki beteg volt már akkor, ott is halt meg, a börtönben.

Nem bírtad el az ilyen mondatok súlyát. Úgy érezted, hogy nagyanyád mégis csak tud valamit, amit nem akar vagy nem mer elmondani neked. Nem tudtad elfogadni, hogy titok fedje azt, ami számodra a legfontosabb: szüleid sorsát. Úgy érezted, mindenki, az egész környezeted rád akar erőszakolni valamit, amitől irtóztál: azt, hogy feleddj. Elegend volt a vállrándításokból, a suta magyarázkodásokból, bizonyosságot akartál. Ám néha, amikor a nagyanyád szép, tiszta szemébe néztél, ettől a gondolatától is megriadtál: nagyanyád meggyanúsításától. Ilyenkor feléltél benned, mi van, ha tényleg az az igazság, amit mond: nem tud semmi bizonyosat. Ám nem elégített ki ez a válasz, nem tehetél mást, elindultál megkeresni valamit, amiről azt sem tudtad, létezik-e egyáltalán.

Első utadon a város, utolsó gyerekkori emlékeid helye, hóeséssel fogadott. A hópihék képezte finom függöny mögött csinos utca futott le a főtérig, a tér horizontjából büszkén kiemelkedő városházáig. Csak távolabb, a koronázó templom meredeken ég felé törő tornya volt nála is magasabb. Gótikus külleme szinte sugározta alkotóinak elszántságát: megjelenésével is hirdetni az ég felé törő hitet.

Arra emlékeztél, hogy anyád református családból származott. Nem volt igazán világos előtted, mi ennek a lényege, hacsak anyád egyszer odavetett mondata

nem számíthat támpontnak: – Tudod, mi reformátusok, keményfejűek vagyunk. Kemény akaratúak, érted? Minket nem lehet csak úgy megtörni!

Ilyen asszony volt az anyád, nagyon sajnálok, hogy csak haloványan emlékszel rá. De ilyen volt az egész Csentessey család is, mindenki, akit ismersz közülük. Felmenőik évszázadok óta éltek ezen a tájon – ahogy büszkén mondogatták, a Felvidéken –, s ez mély öntudattal töltötte el őket. Persze voltak rokonaik Magyarország más részein is. Egy részük hagyományosan ott élt, évszázadok óta, de voltak olyanok is, akiket a második világháború után erőszakkal telepítettek oda. Ennyi volt, amit annak idején elmondtak neked, s amikor a részletekre kérdeztél, ugyanolyan titokzatosan, mint a nagyanyád most, ők is csak azt mondták: – Fiatal vagy te még ehhez. Majd, ha megnősz, mindent megtudsz. Ha majd felnőtt leszel, megbeszéljük a dolgot. – Csoda-e hát, ha úgy érezted, hogy ez a család a titoktartók közössége, titkoké, amelyek, mint szorító abroncsok, fogják egybe őket, s amelyek kapuján neked egyelőre tilos átlépned.

Az az igazság, hogy utáltad ezt a merev információs karanténba zártságot. Úgy érezted, falak emelkednek körülötted, amelyek az igazságot akarják elzárni előled. Az igazságot, amely nélkül viszont nem tudsz élni. Nem értettél persze mindent ebből, de már gyerekként is sejtetted, hogy létezik egy felszín körülötted, ahol élnek, mozognak mindannyian, de ott van a mély is, amelyről tudnak, de hallgatnak róla. Anyai nagybátyád szerint mindez gusztustalan alakoskodás csupán, de ő könnyen mondhatott ilyet a messzi Münchenből, több száz kilométerre az otthonodtól.

Jóformán nem is ismerted őt, egyszer találkoztatok csak, úgy 1968 táján, amikor pár napra beengedték őt az országba, megnézni a szeretteit. Fiatal gyerek voltál akkor, s nem értetted, miért tartják olyan nagy dolognak, hogy a család egy tagja, aki korábban illegálisan hagyta el az országot, hazajöhet pár napra. Azt sem értetted, miért tört ki anyádból a sírás, amikor este kint, a konyhában beszélt vele suttogva: a testvérével, a „kinti nagybácsival”. Láttad, hallottad, de nem fogtad föl, miért borult a nyakába és súgta a fülébe, hogy „egyre kevésbé bírom, már én is egyre kevésbé... És ha bekövetkezik az, amit suttognak az emberek, hogy ide is bejönnek az oroszok, akkor én nem is tudom, mit teszek...”

– Ilyenek vagyunk mi, Csentesseyek – dünnyögte maga elé a nagyapád is, amikor meglátta két gyerekét, a két testvért egymással beszélgetni a konyhában. – Nem bírjuk, ha nincs oxigén körülöttünk, egyszerűen nem bírjuk...

Ez még jóval a letartóztatása előtt történt, hiszen hatvannyolcban még úgy tűnt, rendbe jöhet errefelé is minden. Csentessey nagyapád hitt ebben, naiv hite arra készítette, hogy új időszámítást vezessen be magának. A remény időszámítását, mondogatta, s kiindulópontnak 1956-ot tette meg. Sokan habókosnak tartották emiatt. „Ugyan Csentessey uram – mondták neki –, álomvilágban él maga. Ez itt Kelet-Európa, itt már örökké ilyen viszonyok maradnak. Hiába

keményfejűsködik, itt már örökre a Szovjetunió marad az úr. Ha tetszik a magafajtanak, ha nem.”

Igen, valami ilyesmit mondogattak neki. Bár most, hogy jobban utánagondolsz, úgy tűnik, nem az uram kifejezést használták. Elvtárs, igen. Csentessey elvtárs, valóban ezt mondták. S olyan is volt, aki hozzátette: ezzel a névvel is kellene kezdeni valamit. A két s, meg hozzá az ipszilon, szintén egy letűnt kor emléke. Egy örökre letűnt múlté, érti az elvtárs? Okosabb lenne ezt a nevet is megváltoztatni, a kor követelményei szerint modernizálni, s nem provokálni vele a proletárokat. Meg az ideológusokat. Meg a szlovák nemzetieket. Csentes vagy Csentesi megfelelőbb lenne. De volt olyan is, aki Čenteš-t ajánlott. Ezt sem értetted, miért.

A nagyapád azonban valóban keményfejű volt. – Ezt nektek! – mondta, s ezzel követte el a hibát. Azzal, hogy nemcsak gondolta, de ki is mondta, amit gondol. – Belőlem nem csináltok se elvtársat, se szlávot! Ezt nektek!

Körbejárta ez a mondata a várost. Volt, aki még nagyobb tisztelettel nézett rá ezután, de olyan is volt, aki örültnek tartotta. – Minek kihívni magunk ellen a sorst? – gondolták néhányan. – Van bajunk úgysis elég. Államosították mindenünket, mindenféle táborokba hurcoltak el, kitelepítettek, deportáltak: elég volt! Egy kis nyugalom kellene már. Jobb, ha befogjuk a szánkat, mert a régi mondás is azt tartja: ne szólj szám, nem fáj fejem... Túl kell élni ezt is, mindent túl kell élni... Egyszer talán csak jobb idők jönnek.

Igen, a nagyapád öntörvényű ember volt, ment mindig a saját feje után. Talán az évszázadok által a génjeibe átöröklött konokság okozta ezt, talán a remény, hogy holnap majd minden jobb lesz, szebb lesz... Az is lehet, hogy a szabadság megfoghatatlan, talán az ázsiai őshazából behozott, lelket feszítő ereje munkálkodott benne. Akárhogy volt is, nem hajolt meg senki előtt. – Baj lesz még ebből – mondták pedig neki már akkor is sokan. – Ez a konokság, ez nem a mi korunk hozzáállása, ez nem egy modern viselkedésforma! Ám, ha megkérdezte a sok okoskodót, akik tanácsokkal próbálták meg ellátni, hogy mit javasolnak alternatívaként, azok csak hümmögtek: – Nem látja, Csentessey uram, hol élünk? Aki nem alkalmazkodik, pórul jár! Ez egy rideg, kegyetlen világ, börtönbe akar kerülni? Nem olvas néha újságot? Nem is olyan régen akasztófára kerültek még az eddigi pártikonok is, ez nem elég figyelmeztetésnek? A kaszálógépek nem válogat, ha egyszer beindul! A magyarokat pedig különösen nem szeretik itt. Ne mondja már, hogy ezt sem tudta. Ez is ennek a világnak a velejárója, ezt is kitermelte a mi gyönyörű huszadik századunk. Szép eszmék köpönyege alatt vadállatok szabadultak ránk, nekünk pedig, kis porszemeknek, semmi esélyünk nem maradt. Nem látja, valakik itt úgy gondolják, attól, hogy hivatalba kerültek, urai lehetnek testnek és léleknek, nem fogta föl mindezt? Vagy börtönbe akar kerülni, mint annyian? Az Istenre kérjük, ha úgy gondolja is, hogy ez nem a szabadság helye, legalább hangosan ne tiltakozzon ellene!

Nagyapád viszont úgy látta, hogy aki a rendszer által kimért úton halad, az sincs biztonságban. Egyáltalán úgy gondolta, nincs itt garancia semmire. A kaszálógépek elkap bárkit, néha úgy tűnt, minden logika és összefüggés nélkül. Azok közül is, akik megpróbálták kikerülni a rendszer által diktált szabályokat, de azok közül is, akik azok mentén haladtak, és naponta megismételték a gyomorforgató jel-szavakat, amelyekben pedig már senki nem hitt. – Múvilág ez, mű emberekkel, mű viszonyokkal, sok alakoskodó figurával – legyintett a nagyapád, ha otthon szóba került mindez, de nem adta fel. Később lélekben újabb időszámítást vezetett be, 1968-at. – Magyarországon kicsit túlexponálták a dolgokat – magyarázta tudálékosan hatvannyolc tavaszán, amikor egy vasárnap délután leült sörözni a barátaival. – Meglátjátok, a csehek szőrmentén fogják csinálni, itt összejön majd egy jobb rendszer.

– Javított változat – nevetett fel Zoltán bá, a szomszédja, az elválaszthatatlan vasárnap délutáni barát, aki nélkül nem volt igazi íze sörnek, bornak, de nem volt tüze az elmaradhatatlan kártyajátéknak sem. Az pedig kihagyhatatlan tevékenység volt vasárnap délutánonként, anélkül nem lehetett ünnep az ünnep. – Még a karácsony sem! – emelte fel szikár mutatóujját a nagyapád, ha ez a kérdés szóba került. – Ez a szent állandóság ebben az örült rohanásban – toldotta meg István bá is, a másik szomszéd. – Vannak pillérek, amelyeket ha kihúzol az építmények alól, értelmét veszíti a világ. Értelmét veszíti és összedől. Azt viszont nem akarjuk. Ezért ragaszkodunk ahhoz, ami megtart bennünket – tette hozzá pátosszal a nagyapád –, és mit is tehettek volna eme fennkölt pillanatban, mint összekocintották a söröskancsóikat. – A százötven év már letelt – tette hozzá ilyenkor mindig Zoltán bá furcsa vigyorral és némi büntudattal a hangjában, mint aki nem hisz már a saját maga által összeeskábált ideológiákban sem. Szólni viszont kellett, ha furcsa, krákogó hangon is, az áldozatot meg kellett hozni a lelkiismeret-furdalás oltárán.

Azt viszont a nagyapád nem árulta el, milyen alapon használja a többes szám elsőt az ilyen kinyilatkoztatások alkalmával. Merthogy soha nem volt párttag, és esküdözött, hogy soha nem is lesz azzá. – Egy Csentessey ezek között? – kérdezte olyan megvető hangsúllyal, hogy abba beleremegett a társaság.

– Te már könnyen beszélsz – mondta ilyenkor István bá, aki tanár volt a helyi gimnáziumban. – Te pár hónap múlva nyugdíjas leszel – legyintett a bal kezével, a jobbjaival pedig közelebb vonta a mellébe ülő, nyurga alakot, és a fülébe súgta: – Neki már nem kell egzisztenciális problémáktól tartania, mint nekünk, nem így van, Zoltánkám?

Maga megnyugodott, hogy mégiscsak elsúgta valakinek, amit gondol, Zoltánkánk pedig megadóan bölintott, és arra a délutánra gondolt, amikor megtudta, hogy senki előtt, még a barátai előtt sem mondhatja el őszintén a véleményét. Amikor megmutatták neki az egyik jelentést, ami róla készült, az aláírá-

sokkal együtt. Soha még nem kerítette hatalmába hányinger egy papír láttán, de akkor nagyon.

– Furcsa kor ez, rossz kor – sóhajtott fel akkor, '68 tavaszán a nagyapád. – Hazugságok, színjátékok, kettős életek kora. De most más jön, ne féljetelek, valami emberarcú, normálisabb...

– Majd nyugtával dicséred... – emelte fel hosszú, csontos mutatóujját István bá ennek hallatán. – Senkiben sem bízhatunk, ezt ne feledd. Még Budapest sem vitézkedik az irányunkban – tette hozzá szomorúan. – Teher vagyunk mi mindenkinek, még talán a Jóistennek is.

Most nézed a hőesést, itt, a koronázóváros terén, és rájuk gondolsz. A kisvárosi millióra, jó másfélszáz kilométerre innen, ahol felnőttél. Nem igazán érted, mi történik veled, hogy itt, legkorábbi emlékeid helyén is őket keresed. Az arcukat, a nevetésüket, a jókedveiket, s a derűből egy pillanat alatt szomorkásba csúszó tekinteteiket. A bizonyosságot, amely sugárzott belőlük, hogy emberek maradnak minden körülmények között, az egyenességet, amely mára oly drámai módon tűnt el világunkból. A lelki mélységet, amelynek köszönhetően túl tudtak élni minden nehéz helyzetet, fel tudtak dolgozni minden megbántást. – Eh, már megint szentimentalizmusba csúsztam – korholod magad. Egyszeriben úgy érzed, kétlakiságod terhe nehezedik rád: ott, a kisvárosban, ahol felneveltek, a nagyváros felé vágyakozol, s most, hogy itt vagy, azt érzed otthonodnak. A reményre gondolsz, hogy talán megjelenik majd valami a régi biztonságból, amit nagyszüleid mellett éreztél, hogy mégiscsak megjelennek egyszer itt, mindannyian, ezen a szűk utcán is, ahol apró gyerekként a szüleiddel sétáltál néha. Az emlékeid ebből a korból elmosódottak, öt-hat éves gyerek emlékei, de abban biztos vagy, hogy léteznek, s hogy igazságuk megdönthetetlen.

Azt, hogy nagyapád sírja ott van a temetőben, ama kisvárosban, még csak elfogod valahogy. Mintha nagyanyád mondatai is ott lengenének fölötté állandó figyelmeztetésként: – Ne húzz ujjat velük, Lajos, látod, ezek mindenre képesek! És a szíved, tudod, a szíved nem bírja! Zoltán bá és István bá is ott pihennek valahol, azt is elfogadod. Nyugszanak békében, megszolgálták. Kemény világban kemény életet éltek, sokan sokszor beléjük törölték a cipőjüket, de elviselték, s nem törtek meg. Soha nem adták fel, mindennek ellenére megmaradtak tisztességes embernek. Nem kevés, mondaná Zoltán bá, aki mindenből filozófiát csinált.

Rájuk gondolsz, és érdekes, nem vagy szomorú. Inkább nosztalgiát érzel egy olyan kor iránt, amely rossz, alattomos volt – de ahol fiatal voltál, s ahol még neked is megvoltak az illúzióid. Ahol erősek voltak az álmaid. Megrémiszt ez a visszavágyódás, s csak némileg enyhíti az ijedelmedet, hogy ide vágynád, magad mellé a nagyapádat, Zoltán bát és István bát is, segítségnek. Mert üresnek, idegennek érzed ezt a másik várost, szüleid emlékével együtt is ridegnek, távolinak. A

melegséget hiányolod belőle, amit nagyapád és barátai oly erővel voltak képesek kisugározni maguk köré.

Szinte reménytelennek érzed a helyzeted, mert a benned lévő hiány sem enged: szüleid emléke húz, vonz ide vissza. Szakadékot kelt a lelkedben az idővonal, amelynek mindkét oldalán elmosódó arcok, tekintetek, megélt helyzetek nyúlnak utánad, kérnek létjogosultságot maguknak. Három évtized nagy idő – úszik be megint a tudatodba a gyakran hallott, nyugtatásnak szánt közhely. Három évtized, ami óta nem láttad a szüleidet.

Néhány hópihe az arcodra hull, jólesik, hűsít. Úgy érzed, megint megértettél egy apró részletet a világ nagy történéseiből. Am mire felemelnéd az arcod, mire hálát rebegnél ezért a felszabadult érzésért, újra beléd villan a hiány érzete. Azé a hiányzó két emberé.

Hirtelen a szégyen zuhan rád, mintha valaki leleplezett volna. A szégyen amiatt, hogy talán már te is befogadtad a lelkedbe a mendemondát, amely szerint két fiatal holttestét találták meg annak idején ott, a szögesdrótból készült kerítésnél. A Duna mellett, a sokat látott dévényi vár árnyékában...

Holttesteket persze találhattak – magyarázod magadnak. Holttestek előfordulnak az életben. De te a szüleidet keresed, jó harminc éve, amióta értelmed a világra nyílt. Őket keresed, és nem fogadod el, hogy azok itt esetleg, a vasfüggöny tövében... Nem, az nem lehet – nő benned a bizonyosság, s egyszeriben teljesen biztos vagy benne, hogy egyszer majd jelentkeznek valahonnan, Bécsből vagy Münchenből, Amerikából vagy Londonból talán... A világ szabadabb részéből, ahová mindig is vágytak. Mert kijutottak, ezt most a leghatározottabban érzed. Kijutottak, ki kellett jutniuk...

A bizonyosság teljesen megszállja a lelkedet, ez megnyugtat. Valahol, valamikor biztos találkoztok majd. A sors egy kicsit eljátszik veletek, de egyszer majd kiegyenlíti a számlát. Addig viszont... addig sem adod fel. Tudod, érzed, hogy újból eljössz majd ide, mint eddig is annyiszor, szinte minden hónapban. Körbenézel ismét a gyönyörű tájon, s el sem hiszed már, hogy itt valamikor gépfegyverek ugathattak azokra, akiknek álmaik voltak. Akik menekülni akartak egy szürke, az emberi lelkeket szétpasszírozni akaró gettóból. Szomorúság és düh van benned ilyenkor. Szomorúság egy hiány miatt, valami miatt, amit kitéptek belőled. És düh, hogy ezt alig érti meg már valaki. Még ez a város sem, apró gyerekkorod színtere, amelyre régen annyira felnéztél. A nagynevű város, amely évszázadokig magyar koronázóváros volt, még ez is értetlen közönnyel fordul el tőled. Egyedül azt tudod csak, hogy este majd indulsz vissza, mint rendesen, hogy holnap munkába állhass, mert élni kell valahogy. És abban is biztos vagy, hogy legkésőbb egy hónap múlva újra itt leszel, és ugyanezek a viharok fognak tombolni benned, mint most. Körülnézel a tájon, eszedbe villan, hogy Árpád állítólag itt vívta győztes, de személye számára oly végzetesnek bizonyult csatáját. Ott felül, magasan, a

fellegvárat látod majd ismét, s úgy érzed, mintha valami fátum lebegne itt körülötted, az egész vidék felett...

A hó pedig zuhog rád, s te bénultan nézed a Dunát. A hatalmas folyamat, amely itt, ebben a szögletben ihletett meg sokakat új idők új dalaira. Letaglóz, megbénít a látvány, mint mindig, s nem találsz magadban erőt már ahhoz, hogy felsétálj kedvenc helyedre, a bástya alá, mielőtt elindulsz a hazainduló autóbusz állomáshelye felé.

Alkonyat Jeruzsálem felett